MUSICA TRANSILVANICA – VESTIGII POLIFONICE DIN TEZAURUL MUZICAL AL „ORAȘULUI-COMOARĂ”

Drd. EMESE SÓFALVI
Universitatea Eötvös Loránd, Budapesta

Emese SÓFALVI. Absolventă a Academiei de Muzică Gheorghe Dima, Cluj-Napoca, în prezent doctorandă la Universitatea Eötvös Loránd, Budapesta, Emese Sófalvi cercetează evenimentele muzicale din secolul al XIX-lea ale orașului Cluj (tema tezei de doctorat: Învățământul muzical în instituția Conservatorului orașului Cluj între 1819 și 1869). A publicat lucrări despre istoria primei societăți muzicale din Cluj, cooperarea Conservatorului Muzical local cu trupele teatrale (1821-1848), precum și aspectele carierei ale diferitelor personaje proeminente ale scenei lirice transilvane și internaționale (în special soprana Rosalia Schodel).

REZUMAT

Recenzia de față evidențiază reușita ediției recent apărute a operelor complete pentru orgă de Georg Ruzitska. Bazată pe manuscrisele compozitorului, tehnoredactarea partiturilor, precum și CD-ul reprezintă primele etape în procesul reintegrării compozițiilor lui Ruzitska în curentul practicii artistice actuale. În lipsa surselor tipărite, textul prezentării încearcă să completeze și să corecteze informațiile cuprinse în prefața ediției. Consultând manuscrisele și fondul personal a lui Ruzitska, respectiv documentația instituției muzicale unde a practicat ca profesor și director, textul conferă date noi privind biografia autorului, precum și plasarea repertoriul pentru orgă în interiorul creației componistice compozitorului.

Cuvinte cheie: Georg Ruzitska, lucrări pentru orgă, manuscrise muzicale,recepția Bach în Transilvania

Ediția recent apărută a operelor complete pentru orgă a compozitorului Georg Ruzitska reprezintă o noutate atât pentru cunoscătorii repertoriului reginei instrumentelor, cât și pentru cei interesați de reprezentanții transilvăneni ai muzicii clasice din secolul al XIX-lea. Partea 5-a a seriei Musica Transilvanica, partitura (ed. István Potyó: Georg Ruzitska *Opere complete pentru orgă*, Editura Media Musica, 2015, 68. p.) ș CD-ul (Georg Ruzitska *Opere complete pentru orgă*, interpretat de

István Potyó și Erich Türk, producător „Asociața Ansamblul Baroc Transylvania", 2015, 49:59 min.) conțin integrala pieselor pentru orgă a muzicianului de origine cehă, format la Viena, compozitor care a petrecut aproape șase decenii în Cluj și împrejurimile orașului.

Dedicați cercetării și interpretării muzicii transilvane, în reușita editorului precum și a celor doi interpreți organiști regăsim toate premisele unei abordări profesioniste și complexe privind materialului muzical manuscris. Partitura curată, bine proporționată, ușor lizibilă redă 14 piese – preludii, fugi, fantezii și transcripții pentru orgă – din fondul documentar al compozitorului Georg Ruzitska.

Editarea materialului muzical, partitura propriu-zisă reprezintă prima etapă în procesul reintegrării compozițiilor lui Ruzitska în curentul practicii artistice actuale. Bazându-se pe datarea manuscriselor, editorul István Potyó grupează piesele în ordine cronologică: cele 7 fugi din anul 1824 sunt urmate de compozițiile scrise între 1847-1849, gândite deja pentru sonoritatea romantică a noii orgi din biserica piaristă. Partitura redă titlurile în varianta lor originală, terminologia muzicală preponderent germană este îmbinată pe alocuri cu expresii franceze.[1] Editorul subliniază faptul că nu s-a intervenit nici pentru completarea semnelor de articulație care lipsesc.

Textul introductiv conține informațiile necesare pentru plasarea creației compozitorului Ruzitska în contextul muzicii clasice europene a epocii și prezintă totodată deziderатul nobil al ediției. Bazat pe cercetările lui István Lakatos, prefața schițează o scurtă biografie a muzicianului talentat: compozitor, interpret, profesor și organizator al vieții muzicale clujene timp de decenii. Pornit dintr-un centru cultural dezvoltat, angajat de o familie de aristocrați, devenind mai târziu un membru apreciat al societății orașului comoară, Ruzitska a urmat destinul a multor artiști din Europa de est. În cazul lui trebuie însă de remarcat că talentul, capacitățile sale de conducere și nu în ultimul rând legătura mereu activă cu biserica și ceremoniile catolice i-au permis pe lângă propria afirmare artistică și o contribuție excepțională și de lungă durată la viața muzicală a orașului din inima Transilvaniei.

Cele trei variante ale prefeței (română, maghiară și engleză) nu sunt în întregime identice, fapt de înțeles, ținând cont de spațiului restrâns alocat traducerilor. Trebuie însă precizate câteva mici scăpări: Georg Ruzitska s-a născut în 1786 și nu în 1789, cum a presupus István Lakatos în lucrările sale dedicate

[1] Recenzia de față nu critică denumirile inconsecvente din ediția partiturii și a CD-ului. Pentru o mai ușoară abordare în textul de față ne vom referi la toate denumirile unitar: *Fuga*, *Prelude*, *Fughetta*, *Prélude pathétique* etc.

muzicianului[1]. Manuscrisele lucrărilor de orgă ale compozitorului se regăsesc la departamentul muzical al bibliotecii naționale Széchényi[2] din Budapesta la cotele Ms. Mus. 229-232 (nu 299-301). Precedând ultima fugă, Fantezia nr. 3. în Fa major este datată de editor în anul 1849. Regăsite sub aceeași cotă (BNsz Ms. Mus. 230), atât Fantezia nr. 3. cât și Fuga nr. 7 poartă însă inițial inscripția de 1824 (luna mai, respectiv februarie) – 1849 este probabil data revizuirii partiturii.[3]

În lipsa unei monografii sau a unei liste complete a compozițiilor, este firesc că nici studiul introductiv concis nu poate plasa repertoriul pentru orgă în interiorul creației componistice a lui Ruzitska (1786, Viena – 1869, Cluj).[4] Apreciat de contemporani, muzicianul stabilit la Cluj a publicat mai multe dintre partiturile sale în străinătate (în Transilvania nu exista editură specializată pentru redactarea notelor muzicale). Circulând doar în formă manuscrisă, dar întrebuințate frecvent în practica liturgică, cele cinci mise precum și alte piese legate de liturghia catolică (*Tantum ergo, Regina coeli, Responsorii, Pangue lingua, Imnuri, Pater noster, Graduale, Libera me* etc.) făceau parte din repertoriul muzicii sacre la Cluj începând din anii 1820. Autor a mai multor piese de caracter, lucrări camerale și simfonice, Georg Ruzitska s-a aventurat și în lumea muzicii pentru spectacole teatrale, nu numai prin prezentarea pe scena clujeană a operei sale *Alonso, oder die Wege des Verhängnisses* (*Alonso sau drumul spre nenorocire*) ci și prin nenumăratele inserții și transcripții ale capodoperelor lirice, adaptate pentru orchestra teatrului, ori transcrise pentru muzica de salon a anilor 1840-50. Menționăm că vasta lui activitate pedagogică a rezultat atât în elaborarea mai multor metode muzicale (principii de bază a teoriei muzicale, studii elementare ale cântului, viorii, pianului, orgii sau ale basului cifrat) cât și în mai multe piese de factură ușoară, miniaturi potrivite pentru primii ani în studiului cântului, pianului sau al violoncelului – instrument, care, pe lângă orgă, era preferatul lui Ruzitska.

Regens chori la biserica piaristă din Cluj, era firesc ca Ruzitska să folosească orga drept instrument acompaniator în misele muzicale. Însă în unele piesele compuse pentru liturghia catolică, compozitorul a atribuit un rol accentuat instrumentului. Un exemplu elocvent este *Gradualul* în Mib major (BNSz, Ms. Mus. 214) compus "per soprano e organo *concertanti.*" (subliniat E. S.) Cercetările

---

[1] ed. István Lakatos *Egy erdélyi muzsikus vallomásai (Mărturiile unui muzician din Transilvania)*, Editura Minerva, 1940, Cluj.

[2] În continuare ne vom referi la manuscrisele lui Ruzitska prin BNSz Ms. Mus. X (Biblioteca Națională Széchényi, manuscrise muzicale, numărul manuscrisului).

[3] O inscripție ulterioară ne aduce la cunoștință și faptul că piesa a fost interpretată în 1911 la Budapesta, pe orga Academiei Muzicale.

[4] Pe lângă compozițiile apărute în viața autorului la Viena și la Pesta, manuscrisele compozitorului se regăsesc în peste 50 de înregistrări la Biblioteca Széchényi, Budapesta și la Biblioteca Academiei Cluj, unele documente conținând mai multe titluri de miniaturi sau transcripții.

ulterioare vor clarifica, probabil, relația dintre materialul muzical al pieselor pentru orgă și cel al compozițiilor sacre, precum și nivelul de complexitate a părților de orgă în piesele concepute pentru liturghie. Având în vedere preponderența instrumentului în creația a lui Ruzitska, sugerăm că termenul editorului (opere complete pentru orgă) putea fi nuanțat în „opere complete pentru orgă *solo*".

În creația compozitorului cele șapte fugi fac parte din primele partituri care pe baza datării și a inscripțiilor pot fi legate direct și fără îndoială de Cluj. În anii 1820 piesele pentru orgă sunt precedate doar de câteva lucrări sacre, printre care și *Gradual*ul menționat mai sus, scris și dedicat în luna aprilie a anului 1824 „a suo amico" Philip Caudella, pianist de renume, rezident în orașul transilvan.

Cunoștințele obținute la Viena – unde pe lângă formarea muzicală în domeniul compoziției și a basului cifrat, tânărul organist a colaborat la liturghiile bisericii piariste într-o perioadă, în care misele s-au efectuat sub îndrumarea personală a lui Joseph Haydn, Franz Kommer sau Joseph Priendl – au fost complementate de-a lungul deceniului petrecut în aparenta izolație la Nușfalău (1811-1819) în serviciul contelui Bánffy prin studiul capodoperelor marilor maeștrii. În perioada genezei primelor piese pentru orgă în colecția tânărului compozitor existau deja în original sau în propria copie modelele[1]: atât opere muzicale (Johann Sebastian Bach *Das Wohltemperierte Klavier I.*, BWV 846-869, *Fantezia și fuga cromatică* BWV 903, *Due fughe per due clavicemballi* [probabil din *Die Kunst der Fughe*, BWV 1080], sau Johann Georg Albrechtsberger *24 versetti per l'organo o clavicembalo*, Op. 10) cât și lucrări teoretice (Johann Joseph Fux *Gradus ad Parnassum,* Daniel Gottlob Türk [probabil *Kurze Anweisung zum Generalbassspielen*], Johann Philipp Kirnberger *Die Kunst des reinen Satzes in der Musik*). Încă departe de *revival*-ul bachian generat printre alții de Felix Mendelssohn Bartholdy, la Viena în 1820, în *Allgemeiner Musikzeitung* s-au făcut deja referire la cele *36 de fugi pe tema B-A-C-H* de Johann Christian Kuntzen.[2] O altă piesă *hommage* cu posibilă influență poate fi *Fugue über B-A-C-H* în sol minor de Albrechtsberger – compozitor apreciat de Georg Ruzitska.

Continuând deci tradiția Bach de la Viena și în Transilvania, Ruzitska nu întâmplător îl alege pe Bach drept maestru și fuga ca exercițiu de perfecționare componistică. Încercându-și limitele în cadrul formei muzicale cele mai complexe, cele șapte fugi oferă o imagine vie a compendiului organistului-compozitor. Pornind de la simplele forme la *Fuga 6, BACH*, Ruzitska reușește să absolve cum *laude* exercițiul impus.

---

[1] Enumerăm doar lucrările muzicale la care Ruzitska se referă în mod direct în *Mărturiile…* sale, respectiv cele care poartă semnătura lui, ori sunt propriile copii.

[2] Walter Kolneder *Bach-lexicon*. Editura Gondolat, Budapesta, 1988, p. 37.

În ediția tehnoredactată fugile sunt urmate de creații mai libere: fantezii, preludii și transcrieri născute deja în spiritul curentului romantic.[1] Renunțând aparent la forma severă polifonică, influențat de impresiile muzicii simfonice contemporane și a scenei lirice, precum și de idealul unei sonorități instrumentale mai ample, piesele pentru orgă din 1847-49 rămân totuși statornice modelelor deja prezentate. Funcționând și ca parte integrantă a liturghiei, *Prelude*, *Fughetta* sau *Grave* sunt reprezentanți ai spiritului conservator al compozitorului. Pe de altă parte *Fantaisie ou Prelude* sau *Prelude pathetique* permit deja inserțiile romantice de virtuozitate, precum și integrarea ritmurilor și a melodiei specifice a muzicii *verbunkos*. Însă atât elementele muzicii naționale maghiare, cât și pasajele de virtuozitate sunt contrastate de secvențe stricte.

În speranța că de acum încolo generații de organiști vor analiza cât mai intens piesele, atragem atenția la doar o singură informație privind geneza compozițiilor pentru orgă solo din anii 1848-49. În toiul evenimentelor pașoptiste, Ruzitska – având ambii fii la luptă – și-a întors privirea către muzica marilor maeștri. Dacă fugile din 1824 îi aduc omagiu lui Bach, piesele, și mai ales transcripția datând din iulie și august 1849 (perioada în care s-a pecetluit soarta trupelor revoluționare) îl prezintă ca model pe Ludwig van Beethoven.[2] Arta "maeștrilor nemuritori" devine astfel refugiul muzicianului, în al cărui fond documentar de după înăbușirea revoluției găsim, pe lângă revizuirile minuțioase, doar câteva compoziții ceremoniale și transcripții.

În lipsa compozițiilor noi, în ultimele decenii ale vieții, Georg Ruzitska s-a dedicat instruirii muzicale și activităților de cantor. La 78 de ani, într-un interviu acordat unui fost student, a mărturisit că ”este și azi un mare admirator a muzicii de orgă a lui Johann Sebastian Bach, și trăiește trup și suflet în muzica liturgică.”[3] O parte din acest suflet se regăsește și astăzi în muzica lui compusă pentru orgă.

Nu putem sublinia îndeajuns abordarea profesionistă remarcabilă a editorului precum și interpretarea inspirată și totodată fidelă indicațiilor minuțioase ale compozitorului. István Potyó și Erich Türk nu numai au dat viață

---

[1] Câteva piese din repertoriului romantic a lui Ruzitska: *Fantezia și potpourri pentru flaut și pian* (BNSz, Ms. Mus. 243), *Fantezia, variațiuni și finale pentru orchestră* (BNSz, Ms. Mus. 240), *Uvertura Zrinyi* (BNSz, Ms. Mus. 239), *Introduction et variations brilliants sur un theme hongrois concertants pour violoncelle et pianoforte* (BNSz, Ms. Mus. 237), *Introduction, variations et finale pour flute et piano concertants* (BNSz, Ms. Mus. 236), cvartete și cvintete de coarde (BNSz, Ms. Mus. 233 și 234).

[2] Transcripția pentru orgă a *Sonatei Mondschein*, Op. 27, nr. 2. nu stă singur, reducțiile de piese beethoveniene sunt bine reprezentate în fondul muzical a compozitorului Ruzitska. Transcrise aproape în întregime, în colecția autorului regăsim varianta pentru ansamblu cameral a *Simfoniilor* nr. *3*, op. 55, *nr. 4*, op. 60 și *nr. 6*, op. 68 (BNSz, Ms. Mus. 258), precum și fragmente din *Misa în do major* op. 86 și *6 Lieder*, op. 48 (BNSz, Ms. Mus. 226).

[3] Interviu dat lui István Bartalus în ziarul *Az ország tüköre*, apărut la Pesta, 1864, nr. 3, 21 ianuarie, pag. 25. (Traducerea E. S.)

partiturilor uitate de mai bine de un secol, în interpretarea artiștilor piesele au ajuns acasă: în bisericile Sfântul Mihail și biserica piaristă din Cluj. Prin introducerea celor două instrumente (orga Hahn/Binder a bisericii Sfântul Mihail și a orga Maywald a bisericii piariste) CD-ul invocă spațiul unde Ruzitska a cântat probabil cel mai des.

Sperăm ca inițiativa editorului István Potyó, precum și a proiectelor Musica Transilvanica să continue – cunoscând orientarea artiștilor care au contribuit la ediția de față, poate cu misele compozitorului –, iar operele muzicale a lui Georg Ruzitska să-și (re)găsească locul atât în practica uzuală a organiștilor cât și în liturghie sau în repertoriul concertant, iar într-un final în canoanele epocii istoriei muzicii transilvane.